

szilárd, és nem feltétlenül igazabb. A hősi korszak következik. Legalábbis így remélték ezt sokan 1991-ben. Ma két vonatkozás, konferencia, a jó ügy melletti kiállás szüneteiben, a család szilárd közegében már az új szövegek készülnek, amelyek egykor egybegyűjtve ezekről a napokról, a mai emberekről és helyzetekről vallanak majd. S nem utolsósorban az esszéíró *Konrád Györgyről* is szólnak, az európairól.

„Megtértünk útikalandjainkról, a mozgás csak emlék. Ideges kis ország, úgy látszik Budapesten; de itt a tóparton nem látszik úgy. Nagy csend van a veranda körül, egy-egy dió koppan, várok a következő mondatra. Pereg a rokka, fonom a szálát, itt lecsillapodom, mondhatnám boldog vagyok. Kötelékek foszlanak le rólam ebben a kölcsönkertben, nincs hova sietnem, van időm, az izgatottság eltávozik. Reggel kerékpáron megyek a gesztenyesoron friss tejért és kifliért. A kerékpár az a jármű, amelyet az emberi méltósággal összeegyeztethetőnek tartok. A verandáról rálátok a csökkenő holdra. Biztatólag fölnézek a magasba, igen, uram, mindjárt repülünk.”

Konrád György: Az újjászületés melankóliája. Pátria Könyvek, 1991.

JÓSVAI LÍDIA

Elveszített világok

Lendületes, szellemes és elmélyülésre hívó könyvet tarthat a kezében, aki előveszi a berlini történész, Arthur Imhof művét. A szerző azok közé tartozik, akik egyaránt vonzódnak régvolt emberek „kicsiny életvilágai” és azok tágas összefüggései iránt, és kutatás közben magától értetődő természetességgel használja forrásként az anyakönyvek és a peres iratok mellett a kalendáriumok metszeteit és a képtárak festményeit is; otthonosan mozog nemcsak a tömeges adatok számítógépes feldolgozásának, hanem az egyes esetek elmélyült elemzésének módszereiben is.

A könyv alcíme tartalmazza a kutató alapkérdését, aminek már a megfogalmazása sejteti, hogy az tágabb közönségnek szól, mint a „céhes” szakma: „hogyan gyúrték le eleink a mindennapokat – és miért boldogulunk mi ezzel oly nehezen...”. Azok a mindennapok, amelyekről szó van, mindenekelőtt igen változatosak: egy-egy portán belül az életkorok, családi szerepek, külső kapcsolatrendszerek, egy falun belül különböző porták, egy tájon belül a természeti adottságok – erdő, síkság, csapadék stb. – szerint, de éppúgy a településformák, avagy a falvak birtokmegoszlása, jogi viszonyai, földhasználata szerint. A mindennapokat tekintve Imhof az egyik fő szabályként az átlagostól való *eltérést* látja. Olyannyira, hogy az átlagok egészen semmitmondóvá halványodnak. Különösen jól látszik ez az *átlagéletkor* fogalmán, ami az utolsó évtizedekben Európában oly mértékben egységesedett, hogy ez elfödi szemünk elől régebbi korok „várható” emberi életidejének nagyfokú bizonytalanságát. Az egységesülés egyik fő oka, hogy az újkorban sikeresen zajlott le a modernizáció, ami nagyrészt kiiktatta az európai ember életéből a három fő *közvetlen* veszélyforrást: a háborút, a járványos betegségeket (pestis) és az éhínséget. Imhof egy olyan korszakot vizsgál könyvében, amelyben e három vész külön-külön is jellemző volt Németországban: az 1650–1750. közötti évszázadot. Jóllehet, e kor több évszázadra van tőlünk, akkor már megindultak az újkor nagy átrendeződései, s ezekben az évtizedekben már megszülethettek olyan (tömeges, egységes és az individuális ese-

teket látni engedő) források, amelyekre a középkor kutatója még nemigen támaszkodhat. Ezeket felhasználva Imhof bemutathatta egy hesseni faluban, Leimbachban (mindössze hat ház) élt parasztember, Johannes Hooss személyes és családi életvilágát; veszélyeket, amelyek sok tízezer más porta lakóira leselkedtek, és azok elhárításának, a biztonságra törekvésnek módozatait.

Hogyan gyűrték le eleink a mindennapokat? Talán úgy, hogy *kicsiny* életvilágokban élvén *személyes* (családi, rokoni, falubeli) kötelékeik ereje sokszorosra lehetett a mainak, amikor szükségleteink kielégítését jórészt intézményekre bízuk; talán úgy, hogy magától értetődőnek fogtak föl bizonyos állandóságokat, például a lakodalom napjának megszokott rendjét és sok egyebet. (Érdekes, hogy a szerző ezeket magyarázva tartózkodik a *hagyomány* fogalmának használatától.) Talán úgy, hogy az egyén(iség) maradéktalanul beletalált *szerepébe*, és a szerep (például egy portagazdáé) állandósítása fontosabb volt a személyes biztonságnál. Ehhez járult az osztatlan örökösödés rendszere, ami nem jelentette az örökségből kizártak kisémmizését, viszont megóvta a birtokot a szétaprózódástól. Így eshet meg, hogy a Vâltele-porta ma is ugyanaz, négyszáz éve viseli nevét, és tulajdonosa e négyszáz év alatt (néhány özvegy és testvér időleges gondnokságát leszámítva) mindvégig Johannes Hoos volt, aki mindig apjától vette át az irányítást annak aktív kora után. Aki a sötétségben nem gyűjthetett villanyt és nem ült villódzó kék ernyők előtt, az gyakrabban nézett föl az égre, és *tudta*, melyik jegyben kel föl a Nap, saját tapasztalatból ismerte azt, amit mi közvetítőktől merítünk. Aki az állatöv jegyeit ott láthatta a templom kapuján a dicsőségesen trónoló Emberfia körül, az azt is tudta, hogy hol van a Mindenség középpontja. Való igaz, hogy abban a világban, amelyben sokan haltak meg gyerekkorukban (gondoljunk csak arra, hány gyermekét temette el *Johann Sebastian Bach*, aki épp *Johannes Hoos* kortársa volt), ott talán közömbösebbek voltak a halál iránt – de nem vagyunk-e ma sokkal közömbösebbek a *haldoklók* iránt, amikor gondosan elkülönítjük őket (s velük együtt a csendes halálhoz való hozzásegítés képességét is) az egészségesektől? Imhof a történész szakértelmével jut el a következtetéshez: a sokfajta fizikai fenyegetettség mellett is sokkalta teljesebb volt évszázadokkal ezelőtt az élet, mert a földinek szerves folytatása volt az örökkévalóság, s a halál csak hágó, amelyen át emeből amamba juthatunk. Mindez felel az alcím második felére: miért boldogulunk oly nehezen? Talán azért, mert kevesebbet látunk a túlsó partból, hitünk rövidebb távlatú. Hiszen „mit számít a földi élet megkétszereződése vagy akár megháromszorozódása az elveszített örökkévalósághoz képest? Semmit sem!” Imhof persze tudja, hogy a vallásos hit a reformációt követő évszázadokban, a harmincéves háborút követően éppen akkora változatosságot mutatott, mint az életformák és az életutak, tudja, hogy az emberek valódi, életet alakító hitét nem az egyházak tanításaiból ismerhetjük meg, sőt azt is tudja, hogy ami elveszett, az nem hozható vissza – mert nekünk nem a hit katedrálisai jutottak, hanem a tudás könyvtornyai. Imhof minden tudása mögül átsejlik személyes viszonyulása is a bemutatott változásokhoz, s nem ringatja sem magát, sem olvasóit egy steril értékmentesség illúziójában. Sajnálja, hogy a mi messzebbre szárnyaló tekintetünk hiába néz szét százfelé a világban, végül is nem a világot látja; szeretné, ha meghosszabbodott életünk utolsó szakaszában is teljes értékű emberek maradhatnánk, s hogy a halál közeledte ne egy fatális szimbiózist kényszerítsen a ránk leselkedő véggel.

Elmélyülésre hívó és szellemes könyvet olvashat, aki a kiadó Hermész sorozatának utolsó kötetét kézbe veszi, legyen tanár vagy diák, szakember vagy érdeklődő. A lendületes elemzéseket követve a „kívülálló” is beléphet rég elveszített világainkba. Sokat nyerhet azzal, amit „visszalépve” magával hoz.

(Imhof, Arthur E.: *Elveszített világok. Hogyan gyűrték le eleink a mindennapokat – és miért boldogulunk mi ezzel oly nehezen...* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.)
